

Γρηγόριοι Μητροπολίται Κορίνθου.

Τὰ ἐνταῦθα περὶ Γρηγορίων λεγόμενα θεωρητέα μόνον ὡς συμπληρώματα τῶν παρὰ Le Quien ἐν Oriens Christianus κειμένων. Τρεῖς, ὡς γνωστόν, ὁ Le Quien ἀναγράφει ἐπίσκοπους Κορίνθου ὑπὸ τὸ ὄνομα Γρηγόριος καὶ τοὺς τρεῖς ἐν τῷ 17^ῳ αἰῶνι ἀκμάσαντας· τὸν ὑπ' ἀριθ. XXXVI Gregorius I (anno 1642)¹⁾, τὸν ὑπ' ἀριθ. XXXVIII Gregorius I Terribilis²⁾ καὶ τὸν ὑπ' ἀριθ. XLII Gregorius II Notaras.³⁾ Λάθος δὲ τυπογραφικὸν πρέπει νὰ θεωρηθῇ παρ' αὐτῶ ὅτι ἐνῶ τὸν ὑπ' ἀριθ. XXXVI θεωρεῖ ὡς I, τὸν ὑπ' ἀριθ. XXXVIII φέρει πάλιν ὡς I δέον ὡς II καὶ τὸν ὑπ' ἀριθ. XLII φέρει ὡς II δέον ὡς III. Δὲν πρέπει δ' ἐκ τούτου νὰ νομισθῇ ὅτι τυχὸν ὁ Le Quien ταυτίζει τὸν ὑπ' ἀριθ. XXXVI πρὸς τὸν ὑπ' ἀριθ. XXXVIII, διότι ἔπρεπε ἐν ταύτῃ περιπτώσει μῆτε ὑπ' ἄλλον ἀριθ. αὔξοντα, νὰ καταχωρισθῇ ὁ Gregorius Terribilis καὶ νὰ πεδίδεται τὸ cognomentum Terribilis καὶ τῷ ὑπ' ἀριθ. XXXVI, ὅπερ δὲν συμβαίνει. Ἐπὶ τῶν τριῶν τούτων ἔχω νὰ κάμω τὰς ἐξῆς παρασημειώσεις.

Ἐν Μεσαρίᾳ τῆς Ἄνδρου τῇ μεσαιωνικῇ ταύτῃ πρωτεύουσῃ τῆς νήσου, ὡς πιθανώτατα εἰκάζεται⁴⁾, ἑκατὸν περίπου βήματα πρὸς βορρᾶν τοῦ βυζαντιανοῦ ναυθόλου τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαήλ (ἔτους 1157) ἰδρύθη τῷ μψλδ' = 1734 ὑπὸ τοῦ ἐπίσκοπου Ἄνδρου Διονυσίου Κατῆ⁵⁾, ὅστις ἦτο ἄμικ καὶ Ἄνδριος, ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Νικολάου, νῦν ἐνοριακὸς ναὸς τῆς καμοπόλεως Μεσαρίας. Ἐν τῷ σκεοφυλακίῳ τούτου ἀνευρέθη τῷ 1908 ὑπὸ τοῦ ἀδελφωτάτου ἱερέως Ἄρ. Μαληζιώτου τὸ κατωτέρω δημοσιευόμενον ἐν φωτογραφικῷ ἀπεικασματι ἐπίθημα ἀρχιερατικοῦ ὠμοφορίου ὅπερ παραλαβὼν κατέθηκε ἔκτοτε ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ συλλογῇ Ἄνδρου. Τὸ ἐπίθημα τοῦτο σχήματος παραλληλογράμμου εἶνε ἐκ σηρικιοῦ πορφυροῦ ὑψ. 0,06^μ πλάτ. 0,28^μ πλαισιούμενον ὑπὸ χρυσοκεντήτου ταινίας πλάτ. 0,005^μ, φέρει δὲ εἰς δύο στίχους χρυσοκεντήτου τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν:

1) Oriens Christianus σελ. 166.

2) Αὐτόθι σελ. 168. 3) Αὐτ. σελ. 167 καὶ 168.

4) Μίλλερ-Λάμπρον, Ἱστορία τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι τόμ. Α'. σελ. 43. Ἐν Ἀθήναις 1910.

5) Ἐν „Παρθενσῶ“ ἔτ. 1881: Ἀρχαιολογήματα Ἄνδρου ὑπὸ Ἰακ. Δραγάτη. Byzant. Zeitschrift XXI 1 u. 2.

† Τὸ παρὸν ὠμοφόριον ὑπάρχει ἐμῶν του τα-
πεινῶν μῦθοπολλίτου Κορίνθου Γρηγορίου

Εἶνε πρόδηλον ὅτι τὸ δλοσηρικὸν τοῦτο ἐπίδημα ἦτό ποτε ἐπερραμένον ἐπὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ ὠμοφορίου τοῦ Γρηγορίου, ὅπερ ὅμως ἀντιθέτως ἦτο ἐξ ἐρέας πεποιημένον ὡς μανθάνομεν ἐκ τῶν γραπτῶν πηγῶν. Οὕτω κατὰ Ἰσίδωρον¹⁾ τὸν Πηλουσιώτην „τὸ τοῦ ἐπισκόπου ὠμοφόριον

ἐξ ἐρέας ὃν ἀλλ' οὐ λίνου τὴν τοῦ προβάτου δορὰν σημαίνει, ὅπερ πλα-
νηθὲν ζητήσας ὁ κύριος ἐπὶ τῶν οἰκείων ὤμων ἀνέλαβε“ ὁ δὲ Du
Cange ἐν Γλωσσαρίῳ σημειοῦται περὶ τούτου: humerale ornamentum
non Archiepiscopis modo sed et omnibus episcopis Graecis peculiare
longa scilicet fascia collum primo involvens, deinde a collo per medium
dorsum et pectus longe infra genua descendens, crucibus intexta.

1) Ἐπιστολῶν Βιβλ. I ἀριθ. 136.

Καὶ τὸ μὲν ὠμοφόριον ἐκείνο τοῦ Γρηγορίου κατατεθέν ποτε ἐν τῷ σκενοφυλακίῳ τοῦ Ἁγ. Νικολάου δὲν περιεσώθη μέχρις ἡμῶν· ἀλλὰ πῶς εὐρέθη ἐκ Κορίνθου κατατεθειμένον ἐν Ἄνδρῳ; Βεβαίως μετὰ θάνατον τοῦ Μητροπολίτου Κορίνθου Γρηγορίου τὸ ὠμοφόριον περιελθὼν εἰς τὴν κατοχὴν τῶν συγγενῶν του θὰ ἀφιερῶθη ὑπ' αὐτῶν ἐν ὑστέροις χρόνοις εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγ. Νικολάου, ἀφ' οὗ φαίνεται ἐκτὸς ἀμφιβολίας ὅτι τὸ ὠμοφόριον δὲν ἔπαυσε ποτὲ ἀνήκει τῇ οἰκογενεῖα τοῦ Γρηγορίου.¹⁾ ἦτοι ἐνταῦθα δύναται νὰ χωρήσῃ ἡ ὑπόθεσις ὅτι ὁ Μητροπολίτης Κορίνθου Γρηγόριος ἦτο Ἄνδριος καὶ δὴ ἐκ Μεσαρίας. Ἄλλ' εἰς τίνα τῶν τριῶν παρὰ Le Quien Γρηγορίων ἀνήκει τὸ ὠμοφόριον ἦτοι πρὸς τίνα τῶν τριῶν δεῖον νὰ ταῦτισθῇ ὁ Ἄνδριος Γρηγόριος;

Ἐπιστολὴ τις παρὰ Σάθρα²⁾, ἔτους 1695, „ἀπὸ Ἀνατωλικοῦ“ ὑπὸ Ἀναστασίου τοῦ Γορδίου ἀπευθυνομένη „τῷ Κορίνθου Γρηγορίῳ“ διδάσκει ὅτι ὁ μετὰ τὸ ἔτος 1672³⁾ ἀκμάσας τελευταῖος τῶν Γρηγορίων Μητροπολίτης Κορίνθου Γρηγόριος Νοταρᾶς εἶνε ὁ πρὸς ὃν ἀπευθύνεται ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Γορδίου· ἄρα ὁ παρὰ Le Quien ὑπ' ἀριθ. XLII ἀναγεγραμμένος Gregorius Notaras πρέπει νὰ ταχθῇ περὶ τὸ ἔτος 1695. Ἐπειδὴ δὲ τοῦ λόγου ὄντος περὶ Κορίνθου τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα Νοταρᾶς ὑπενθυμίζει ἡμᾶς τὴν ἐν Κορίνθῳ περιφανῆ οἰκογένειαν τῶν Νοταράδων, εἰς ἣν ἀνήκουσιν οἱ ὀνομαστοὶ κληρικοὶ Δοσίθεος Νοταρᾶς (1641—1707)⁴⁾, Χρῦσανθος Νοταρᾶς († 1731)⁵⁾, Μακάριος Νοταρᾶς (1751—1805)⁶⁾ ὁ κατὰ Καισάριον Δαπόντεν „Κορίνθου καὶ Κορίνθιος“⁷⁾, καθίσταται βέβαιον ὅτι ὁ Μητροπολίτης Κορίνθου Γρηγόριος Νοταρᾶς ἦτο καὶ Κορίνθιος. Ὡστε ἐξαιρουμένου τούτου, ὁ ἐξ Ἄνδρου Μητροπολίτης Κορίνθου Γρηγόριος δεῖον νὰ ταῦτισθῇ πρὸς ἓνα τῶν δύο ἄλλων Γρηγορίων ἢ τὸν ὑπ' ἀριθ. XXXVI (ἔτους 1642) ἢ τὸν ὑπ' ἀριθ. XXXVIII Gregorium Terribilem· ἀφ' οὗ καὶ ἡ ἀνωτέρω ἐπιγραφὴ τοῦ ἐπιθήματος δὲν δύναται νὰ ἀναχθῇ εἰς χρόνους ἀρχαιοτέρους τοῦ 16^{ου}—17^{ου} αἰῶνος.

Πλὴν ὅμως τῶν τριῶν τούτων Γρηγορίων καὶ ἕτερος ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα ἐχρημάτισε Μητροπολίτης Κορίνθου (τὸν 12^{ον} αἰῶνα), ὃν ὁ Le Quien ὑπ' ἀριθ. XXVII ἀναγράφει οὕτω: Georgius II alias Gregorius.⁸⁾

1) Διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει δὲν θὰ διεφυλάττετο ὑπὸ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ τὸ ἐπίθημα τοῦ ὠμοφορίου. Ἄν δ' ὑποτεθῇ ὅτι ἐξ ἀγορᾶς εἶχε περιέλθει τὸ ὠμοφόριον τοῦ Κορίνθου εἰς Ἄνδριον ἐπίσκοπον δὲν ἐξηγεῖται ἡ διατήρησις τοῦ ἐπιθήματος.

2) Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη τόμ. 3 σελ. 500.

3) Le Quien, Oriens christianus σελ. 167.

4) Κ. Σάθρα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία σελ. 379.

5) Αὐτόθι σελ. 431.

6) Αὐτόθι σελ. 586.

7) Παρὰ Σάθρα, Μεσαιων. Βιβλιοθ. τόμ. 3 σελ. 109.

8) Oriens Christianus σελ. 164.

Περὶ τοῦ ἀληθοῦς ὀνόματος τούτου καὶ τῶν ἔργων του ὡς γραμματικοῦ διέλαβεν, ὡς γνωστόν, ἤδη τῷ 1766 μετὰ πολλῆς ἐπιστάσεως ὁ Gishb. Koen¹⁾ ἀποδείξας ὅτι ὁ ἡμέτερος γραμματικὸς ἐκαλεῖτο Γρηγόριος, ἠκολούθησαν δὲ τὴν γνώμην ταύτην πάντες οἱ μεταγενέστεροι φιλόλογοι μέχρι καὶ τοῦ Krumbacher.²⁾ Δύο μόνον κώδικες³⁾ διέσωσαν ἡμῖν τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα τοῦ γραμματικοῦ Γρηγορίου, ὧν ὁ τῆς ἐν Παρισίοις Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης ὑπ' ἀριθ. grec 2669 περιέχει τὸ "περὶ συντάξεως τοῦ λόγου" πόνημα τοῦ Γρηγορίου ἀρχόμενον: † γεωργίου μητροπολίτου κορίνθου τοῦ πρότερον πάρδου ὀνομαζομένου, περὶ συντάξεως τοῦ λόγου.⁴⁾ Τὸ οἰκογενειακὸν τοῦτο ὄνομα Πάρδος δίδει ἡμῖν ἀφορμὴν πρὸς ἔρευναν τῆς καταγωγῆς τοῦ Γρηγορίου. Κύριον ὄνομα ἀνδρὸς Πάρδος ἔχομεν ἐξ ἐπιγραφῶν τοῦ C. I. G. B' 3284, A' 9151 α β, ἐπίσης Πάρδαλις ἐξ ἐπιγραφῆς Μακεδονικῆς παρὰ Duchesne-Bayet⁵⁾; οὐδεμία δ' ἀμφιβολία ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπεδόθη εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐκ τοῦ ὁμωνύμου ζῴου.⁶⁾ Παρδολέων δὲ ὄνομα εὐρίσκομεν ἐν βυζαντιακῇ σφραγίδι 11—12 αἰῶνος παρὰ Schlumberger.⁷⁾ Οἰκογενειακὸν δὲ ὄνομα καταστὰν τὸ Πάρδος ἀπαντῶμεν τὸ πρῶτον τὸν 11^{ον} αἰῶνα· παρὰ Κεδρηνῶ II, 548, 9 ἀναγινώσκουμεν τάδε: [ὁ Μενιάκης] τὸν μὲν πεμφθέντα διάδοχον αὐτοῦ (ἦν δὲ ὁ πρωτοσπαθάριος Πάρδος, ἀνὴρ Βυζάντιος καὶ δι' ἄλλο μὲν οὐδὲν ἀγαθόν, ὅτι δὲ γνώριμος ἦν τῷ βασιλεῖ, τηλικαύτης χώρας ἄρχειν πεμφθεὶς) ἀναιρεῖ . . . Κατὰ τὸν 13^{ον} αἰῶνα εὐρίσκομεν οἰκογένειαν Πάρδου ἐγκατεστημένην ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ παρὰ τὴν Σμύρνην, ὡς ἐκ τοῦ πολυτιμοτάτου κώδικος τῆς μονῆς τῆς Παναγίας τῆς Λέμβου τοῦ ἐκδεδομένου ἐν τόμ. A' τῶν Acta et Diplomata ed. Miklosich-Müller μανθάνομεν. Οὕτως ἐν τέλει

1) Ἐν τῇ ἐκδόσει Γρηγορίου Κορινθίου περὶ διαλέκτων, ἐν Λειψία 1811 praefatio I—XXXIX.

2) Geschichte der byzant. Literatur³ σελ. 588.

3) Koen ἐνθ' ἀνωτ. praefatio XII.

4) Ἰδε ἀνωτ. φωτογραφίαν τῆς σελ. 264 τοῦ ἐν λόγῳ κώδικος λίαν εὐμενῶς ἀποσταλείσαν ἡμῖν ὑπὸ τοῦ κ. Omont.

5) Mémoire sur une Mission au Mont Athos, ἐν Παρισίοις 1876, σελ. 123.

6) Ἐν σχέσει πρὸς τὴν διατροφὴν ζῴων πάρδων ἐν Βυζαντίῳ ἀναγινώσκουμεν παρὰ Κωδινῶ de offic. σελ. 108, 11 Βόννης τὰ ἐξῆς: „Ἰστέον δὲ καὶ τοῦτο, ὡς οἱ παρδοβάλλοι, ὀπηνίκα φέρουσι τοὺς πάρδους, ἰκπύται εἰσερχοῦνται εἰς τὸ καλάτιον καὶ ἰκπύται ὁμοίως ἐξέρχονται“. Αὐτόθι δὲ σελ. 383 σημειοῦται ὁ Goar „alia lectio παρδοβάγιοι, qui pardos curant: feras enim ad ostentationem vel delectationem principes enutriunt . . .“ Ὁμοίως φαίνεται, οἰαδήποτε πρὸς τὸ ζῴον πάρδον ἤκει ὅπως ὀνομασθῆ τις Πάρδος (πρβλ. H. Moritz, Die Zunamen bei den byzantinischen Historikern und Chronisten, Teil II σ. 16). εὐκόλως δύναται τις νὰ ἐννοήσῃ διατὶ παρὰ Miklosich-Müller, Acta et Diplomata τόμ. 4 σελ. 229 ὀνομάζεται τις Νικόλαος ὁ Παρδοπεφραγμένος [ἔτ. 1293 μ. Χρ.].

7) Sigillographie σελ. 687.

τοῦ ἐν σελ. 171 καταχωριζομένου „πρατηρίου ἐγγράφου τοῦ μοναχοῦ Νεοφύτου χάριν τοῦ εἰς τὸν Πύργον χωραφίου αὐτοῦ“ ἀναγινώσκομεν „σίγνα μαρτύρων Νικολάου τοῦ Σπακούλλη . . . Εὐσταθίου τοῦ Πάρδου“, φέρει δὲ τὸ ἐγγράφον τοῦτο χρονολογίαν μηνὸς Μαρτίου τοῦ 1275· αὐτόθι σελ. 201 μεταξὺ τῶν μαρτύρων ἐν ἐγγράφῳ τοῦ ἔτους 1250 „Ἰωάννης ὁ Πάρδος καὶ Κυριακὸς ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ“. Ὑπῆρχεν ἄρα γε σχέσις τις μεταξὺ τῶν δύο οἰκῶν Πάρδου τοῦ Βυζαντιακοῦ καὶ τοῦ Μικρασιατικοῦ; Πιθανωτάτην ἐνταῦθα θεωροῦμεν τὴν γνώμην τοῦ Γ. Ζολώτα¹⁾ περὶ ἐποικισμοῦ ἀρχοντικῶν γενῶν ἐκ Κων/πόλεως καὶ ἀλλαγῆθεν τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἄλωσιν τῆς βασιλευούσης (1204 μ. Χρ.) εἰς τὸ περὶ τὴν Νίκαιαν νεόπηκτον κέντρον· κατὰ ταύτην οἱ Πάρδοι τῆς Μ. Ἀσίας ἀνήκονσι τῷ αὐτῷ γένει τῶν Βυζαντιῶν Πάρδων τοῦ 11^{ου} αἰῶνος. Μετὰ τὰ ἀνωτέρω, ὡς νομίζομεν, πιθανώτατον γίνεται, ὅτι ὁ γραμματικὸς καὶ Μητροπολίτης Κορίνθου Γρηγόριος Πάρδος (τοῦ 12^{ου} αἰῶνος) ἦτο Βυζάντιος.

Ἐν Ἀνδρῶν τῇ 25 Ὀκτωβρίου 1910.

Ἰ. Κ. Βογιατζίδης.

1) Ἐν Ἀθηναῖς τόμ. ΚΒ', ἐν Ἀθήναις 1910, σελ. 151—3.